

OULU, HIETASAARI, VAAKUNAKYLÄ
Arkistoseelvitys ja arkeologiset tutkimukset

7.9.-6.10.2020

Marika Hyttinen ja Tuuli Matila
Arkeologian laboratorio
Oulun yliopisto
2020

SISÄLLYS

Arkistotiedot

Tutkimuskohteen sijainti

1. Johdanto.....	4
2. Alueen historia.....	5
3. Tutkimukset.....	7
3.1 Arkistoseelvitys.....	7
3.2 Valokuvat.....	9
3.3 Alueen kasvillisuus.....	9
3.4 Arkeologinen inventointi: havaitut rakenteet ja Ilmiöt.....	11
3.5 Koekaivaus: jätekuoppa.....	12
4. Alueen arkeologinen potentiaali ja tutkimuksellinen merkitys.....	14
Lähteet ja kirjallisuus.....	16

LIITTEET

Liite 1. Kartta maastosta havaituista rakennusten pohjista ja kuoppajäännöksistä.

Liite 2. Kartta kulttuurikasveista ja muista kulttuurijäännöksistä.

Liite 3. Digitaalisten kuvien luettelo

Makrofossiilianalyysi

Kannen kuvat: Ylin: Oulu, Vaakunakylän alue Hietasaarella ja saksalaisten rakentama silta, kuva nro 17. Vasen, alla: Maastoon hylätty lämmityskamina, kuva nro 11. Oikea, alla: Kupittaan tiili, irtolöytö, kuva nro 14. Oulun Hietasaaren Vaakunakylän arkeologisten tutkimusten vuoden 2020 digikuvat (Vaky-20), Oulun yliopiston arkeologian laboratorion digikuva-arkisto.

ARKISTOTIEDOT

Tutkimuskohde: Vaakunakylä, Hietasaari

Kaupunki: Oulu

Peruskarttalehti: R4412H3

Koordinaatit: N=7212615.200, E=426664.408 (ETRS-TM35FIN)

Maanomistaja: Oulun kaupunki

Kaivulupa: 564-2020-614, Yhdyskunta- ja ympäristöpalvelut, Oulun kaupunki

Tutkimuslaitos: Oulun yliopisto, arkeologian oppiaine

Tutkimuksen laatu: Arkist selvitys, inventointi ja koekaivaus

Ajoitus: 1900-luku

Tekijät: FM Marika Hyttinen ja FM Tuuli Matila

Tutkitun alueen laajuus: inventointi 1,4 ha; koekaivaus 7,5 m²

Tutkimusten kustantaja: Oulun yliopisto, arkeologian oppiaine

Aikaisemmat arkeologiset tutkimukset: -

Digitaaliset kuvat: Oulu, Hietasaari, Vaakunakylä (Vaky-20) 1-17, Oulun yliopiston arkeologian laboratorion digikuva-arkisto

Tutkimusraportin säilytyspaikka: Oulun yliopisto, Arkeologian laboratorio

TUTKIMUSKOHTEN SIJAINTI

Lähde: Maanmittauslaitos – karttapaikka. Ei mittakaavassa.

N=7212615.200
E=426664.408
(ETRS-TM35FIN)

1. JOHDANTO

Oulun yliopiston arkeologian oppiaine suoritti Oulun Hietasaaren ns. Vaakunakylässä tutkimuksia ajalla 7.9.-6.10.2020. Alue kuuluu Hartaanselänrantaan, jossa tullaan järjestämään asuntomessut vuonna 2025.¹ 1940-luvun sotavuosina alueella sijaitsi saksalaisten varuskunnan majoitusalue parakkeineen. Saksalaisten lähdettyä vuonna 1945 parakit myytiin asunnoiksi, jollaisina ne säilyivät 1980-luvulle saakka. Viimeiset parakit purettiin 1980-luvulla, jonka jälkeen alue jäi käyttöön rakentamattomana Vaakunakylän venesatamana ja viheralueena.

Asuntomessualueen rakentamisen myötä tulevat maanrakennustyöt tuhoamaan jäännökset alueen 40-vuotisesta asutushistoriasta. Pirkko Kingelinin Vaakunakylästä vuonna 1981 tekemä harjoitustyö dokumentoi alueen silloista rakennuskantaa ja selvitti asukkaiden kokemuksia ja mielipiteitä asumisesta alueella.² Lisäksi Ulla Pohjamo on käsitellyt Vaakunakylää osana Hietasaaren kaupunginosaa vuonna 2011 valmistuneessa väitöskirjassaan.³ Alueella ei ole tehty aikaisemmin arkeologisia tutkimuksia. Koska Vaakunakylän alue tulee lähitulevaisuudessa tuhoutumaan, haluttiin sen tutkimuksellinen potentiaali selvittää.

Tutkimusten tavoitteeksi asetettiin:

- 1) aluetta ja sen käyttöä koskevan arkistomateriaalin laajuuden selvittäminen
- 2) alueen arkeologisen potentiaalin määrittäminen

Tutkimukset suorittivat FM Marika Hyttinen ja FM Tuuli Matila ajalla 7.9.-6.10.2020 Oulun yliopiston arkeologian oppiaineen palkkaamana. Arkistolähteitä kartoitettiin Kansallisarkiston Oulun toimipisteellä sekä Oulun kaupunginarkistossa noin viikon ajan. Tämän jälkeen töitä jatkettiin maastossa inventoimalla maanpinnalle näkyvät rakenne- ja kuoppajäännökset sekä muut ilmiöt. Lisäksi havainnoitiin alueen kasvillisuutta hyöty- ja puutarhakasvien osalta. Havaittujen jäännösten sijaintikoordinaatit mitattiin Maastokartat -puhelinsovelluksella. Kenttämittauksista ja jälkitöiden kartta-asemoinneista vastasi Tuuli Matila.

Inventoinnin jälkeen yksi alueelta kartoitetuista jätekuopista tutkittiin pienimuotoisin kaivauksin. Kaikkiaan maastotöihin kului aikaa 1,5 viikkoa. Lopuksi laadittiin tutkimusraportti, josta kirjoittamisesta vastasi Marika Hyttinen. Jälkitöissä löydöt käytiin läpi ja tutkimuksen kannalta

¹ <<https://www.ouka.fi/hartaanselanranta>>.

² Pohjamo 2011, 179-180, viittaa Kingelin 1981. Pirkko Kingelinin vuonna 1981 laatima harjoitustyö Oulun Vaakunakylästä on sittemmin hävitetty Oulun yliopiston arkkitehtuurin osaston kokoelmista.

³ Pohjamo 2011.

informatiiviset löydöt dokumentoitiin valokuvaamalla. Löytöjä säilytetään toistaiseksi Oulun yliopiston tiloissa, mutta ne tullaan hävittämään tutkimustulosten julkaisun jälkeen. Näin ollen löydöt eivät saaneet KM-päänumeroa, eikä niitä luetteloitu Kansallismuseon arkeologisiin kokoelmiin. Kenttätöissä otetut digitaalikuvat on arkistoitu Oulun yliopiston arkeologian laboratorion kuva-arkistoon. Makrofossiilinäytteen tulee analysoidaan FT Annemari Tranberg. Analyysin tulokset liitetään niiden valmistuessa raporttiin erillisenä liitteenä

2. ALUEEN HISTORIA

Hietasaaren Hartaanselän puoleisella rannalla sijaitseva, 1900-luvun puolivälistä Vaakunakylänä tunnetun alueen käyttöhistoria alkoi 1900-luvun alussa. Tuolloin Kraakkulana tai Raakkulana tunnetulle alueelle siirrettiin Toppilansalmen pohjoispuolelta vuonna 1901 palanut tervahovi. Tervahovi siirrettiin kuitenkin pois Kraakkulasta takaisin alkuperäiselle paikalleen jo vuonna 1903.⁴

Toisen maailmansodan sytyttyä suomalaiset taistelivat saksalaisten rinnalla Neuvostoliittoa vastaan. Oulun Toppilan satama toimi Saksan armeijan pohjoisena huoltosatamana vuodesta 1941 lähtien, jonka myötä Toppilaan perustettiin Wehrmachtin toimesta komendantinvirasto, kuormausesikunta, vartiopataljoona, sotasairaala ja lomalaiskeskus. Raakkulan puistoalueelle, joka oli osin Oulun kaupungin ja osin Oulujoen lauttausyhdistyksen omistuksessa, pystytettiin Ala-Saksin leiri (saks. *Niedersachsenlager*) vuonna 1942. Leiri rakennettiin esikunnan sekä satamapalvelusta Toppilan satamassa hoitavan vartiokomppanian (1. komppania, pataljoona 18) majoitustarkoituksiin.⁵ Pataljoonan komentajana toimi majuri Wrampelmaier.⁶ Muistitiedon mukaan sotilaat maalasivat parakkien ikkunoihin maakunta- ja kaupunkivaakunoita, mistä alue sai nimensä, Vaakunakylä. Lisäksi leirin sisäänkäynnin portin päälle oli asetettu Ala-Saksin vaakuna.⁷ Leirin läheisyydessä sijainnut Lundmanin huvila oli vuokrattu saksalaisupseerien käyttöön.⁸

⁴ Hautala 1976, 103; Niskala 1999, 8-9.

⁵ Roudasmaa 1981, 180; Pohjamo 2011, 178; OuKa, Majoituslautakunta, Ha:1, kartta saksalaisten majoitusalueesta Toppilan saarella.

⁶ Roudasmaa 1981, 182.

⁷ Roudasmaa 1981, 181-182; Niskala 1999, 22-23; Pohjamo 2011, 116, 178.

⁸ Huvila tunnetaan myös Fellmanin tai Ravanderin huvilana, Nurron talona/huvilana ja Merenkävijöiden majana. Mäkiemi 2020, 38.

Kuva 1. Vaakunakylän rakennuskanta vuonna 1953. Vuoden 1953 peruskarttaote. Ei mittakaavassa. Lähde: Timo Meriluodon vanhat kartat -sivusto. <<https://timomeriluoto.kapsi.fi/>>.

Sodan loputtua parakit jäivät Suomen Puolustusvoimille, joka huutokauppasi rakennukset. Parakkeja ostaneet ihmiset olivat sodan myötä asunnottomiksi jääneitä huono-osaisia. Alueelle muuttaneet laajensivat ja kunnostivat parakkeja rakentaen myös uusia ulkorakennuksia ja saunoja sekä perustaen kasvimaita (kuva 1). Kaupungin silmissä alue oli harmaata vyöhykettä: asukkailla ei ollut laillista asumisoikeutta vuokrasopimusten puuttuessa. Alun perin alue oli suunniteltu tyhjennettäväksi parakeista ja siistittäväksi viheralueeksi vuoden 1955 loppuun mennessä.⁹ Suunnitelma, joka ei toteutunut, näkyy kuitenkin Oulun vuoden 1961 opaskartassa, jossa Vaakunakylän alue on merkitty rakentamattomaksi viheralueeksi (kuva 2). 1970-luvulta alkaen kaupunki alkoi vähitellen ostaa ja purkaa parakkeja. 1980-luvulle tultaessa Vaakunakylää pidettiin laittomana ja rähjäisenä ongelma-alueena, josta haluttiin päästä lopullisesti eroon. Viimeiset parakit purettiin 1980-luvun lopulla.¹⁰

⁹ Pohjamo 2011, 140, 178-180.

¹⁰ Niskala 2005, 318; Pohjamo 2011, 178-181.

Kuva 2. Ote Oulun opaskartasta vuodelta 1961. Vaakunakylän alue on merkitty opaskarttaan rakentamattomana viheralueena. Ei mittakaavassa. Lähde: Timo Meriluodon vanhat kartat -sivusto. <<https://timomeriluoto.kapsi.fi/>>.

Nykyisin alue on puistomaista viheraluetta. Alue rajautuu pohjoisessa Hietasaarentiehen ja etelässä Vaakunakylän venesatamaan. Lännessä alueen rajaa sisäänsä Hietasaarentieltä Vaakunakylän venesatamaan kulkeva hiekkatie ja idässä Hartaanselänranta. Ranta-alueella on paikoitellen jäljellä rannansuuntaista puupaalutusta, joka on todennäköisesti liittynyt Oulujoen lauttausyhdistyksen toimintaan. Aluetta halkoo pohjois-etelä -suunnassa kevyenliikenteenväylä.

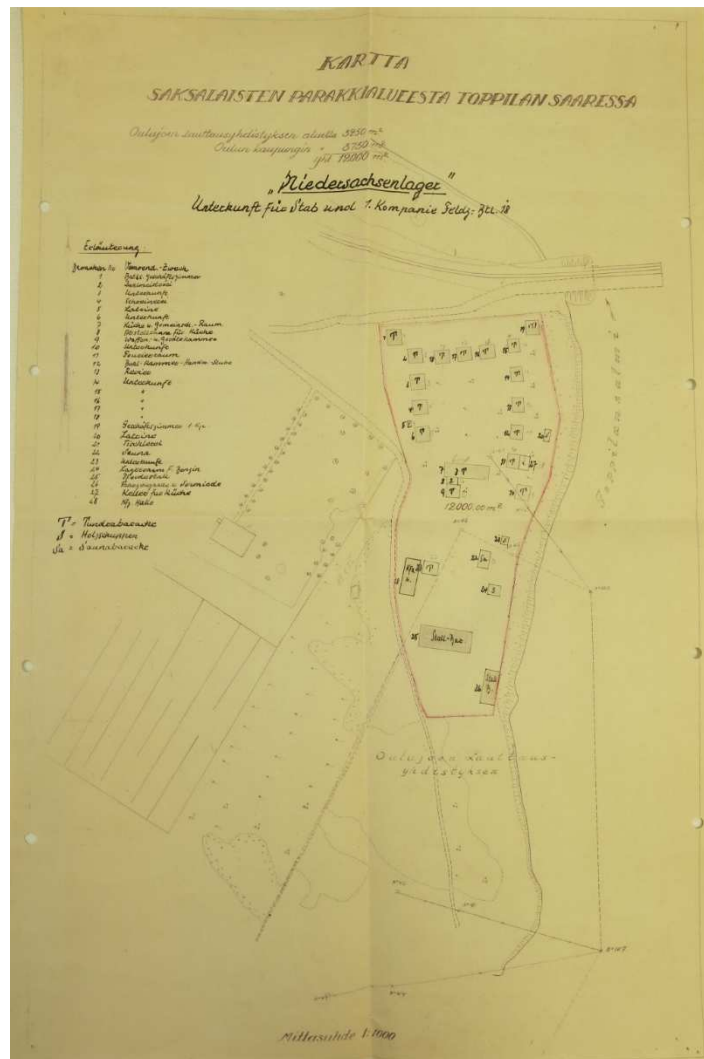
3. TUTKIMUKSET

3.1. Arkist selvitys

Arkist selvityksen päämääränä oli löytää asiakirjatietoja Vaakunakylän parakkialueesta, sen synnystä, rakennuskannasta ja koosta, sekä Jatkosodan aikana, että sodan jälkeen. Saksalaisten oleskelusta Oulussa Jatkosodan aikana etsittiin asiakirjoja sopivien hakusanojen avulla astia-verkkohaulla Kansallisarkiston Oulun toimipisteen arkistoista mitään löytämättä. Puolustusministeriön arkistot, joista tietoa todennäköisimmin olisi löydettävissä, sijaitsevat fyysisesti kansallisarkiston Helsingin ja Mikkelin toimipisteissä. Mikkelin toimipisteestä tilattiin Oulun parakkien sodanjälkeistä huutokauppaa koskeva kauppakirjamateriaali.¹¹

¹¹ Kansallisarkisto (Mikkeli), Puolustusministeri, rakennustoimisto Oulu Hb:1, parakkien kauppakirjajäljennökset 1946-1973.

Oulun kaupunginarkiston osalta käytiin läpi kaikki Oulun kaupungin Majoituslautakunnan arkistomateriaali sekä Kunnalliskertomukset. Tärkeimmät löydöt Oulun Kaupunginarkistosta olivat Majoituslautakunnan asiakirjoista löytyneet Vaakunakylän asemakartta (kuva 3) sekä alueesta tehty Oulun kaupungin ja saksalaisten välinen vuokrasopimus.¹² Asemakartasta saatiin selvitettyä Vaakunakylän 1940-luvun rakennuskanta ja rakennusten käyttötarkoitus.

Kuva 3. Vaakunakylän asemakartta vuodelta 1942. OuKa, Majoituslautakunta, Ha:1.

Kartan mukaan alueella sijaitsi kaikkiaan 28 rakennusta. Parakit olivat suomalaisen Puutalo Oy:n valmistamia ja ns. tundra-tyyppiä¹³, jonka mitat olivat 6,5 x 6,9 m sisäpinta-alan ollessa 44,9 m².¹⁴ Parakeista 9 oli asuinparakkeja (nrot 3, 6, 10, 14-18 ja 23). Muita parakkeja olivat kaksi alueen

¹² OuKa, Majoituslautakunta, Ha:1 saksalaisten kanssa tehtyjä majoitussopimuksia 1941-1944.

¹³ Toinen isompi parakkityyppi oli Polar-parakki, jonka koko oli 6,5 x 12,4 m eli 80,6 m². Puutalo Oy valmisti standardimalleina myös varastoja, ajoneuvosuoja, talleja ja sotilaskoteja sekä toimitti pahvi- ja vaneriteltoja. Mikkonen 2017, 30.

¹⁴ Mikkonen 2017, 30; Ks. myös Westerlund 2008, 133-134.

rautatienpuoleisessa päässä sijainnutta kauppaliikettä (nrot 1 ja 19), taloudenhoito (nro 2), vaatevarasto (nro 12), kaksi puusepänverstasta (nrot 4 ja 21), sairastupa (nro 13), vaatevarasto (nro 14), ruokala & keittiö (nro 7), ruokavarasto (nro 8) ase- ja väline-/tarvikevarasto (nro 9), ruokavarasto (nro 27). Käymälät (nrot 5 ja 20) olivat puurakenteisia. Lisäksi alueella sijaitsevat autohalli (nro 28), puurakenteinen bensiinivarasto (nro 24), hevostalli (nro 25), ajoneuvohalli (nro 26) sekä sauna (nro 22).

Yhteenvedon voidaan todeta, että Jatkosodan aikaista saksalaisiin liittyvää arkistomateriaalia on löydettävissä hyvin niukalti. Erityisesti Vaakunakylän alueen toimintaan liittyvää asiakirjamateriaalia on vähän. On mahdollista, että tietoa on edelleen löydettävissä Kansallisarkiston Helsingin ja Mikkelin toimipisteistä, joihin suurin osa puolustusministeriön jatkosodan aikaisista asiakirjoista on talletettu. Arkistomateriaaleihin laajemmin perehtyminen vaatisi kuitenkin pidemmän tutkimusajanjakson. Lisäksi Vaakunakylän myöhempisiin vaiheisiin liittyvää tietoa on mahdollista löytää Oulun paikallislehtien arkistoista, aluetta koskeneesta uutisoinnista.

3.2 Valokuvat

Jatkosodan aikaista Vaakunakylää esittäviä valokuvia on tiettävästi olemassa vain yksi. Tämä aikaisemmin Kalevan kuva-arkistoon talletettu kuva löytyy toistaiseksi Journalistisesta kuva-arkistosta (JOKA)¹⁵. Kuva esittää saksalaista sotilasta Vaakunakylän koivupuisella portilla, jonka yläpuolelle on asetettu Ala-Saksin vaakuna. Pirkko Kingelin otti Vaakunakylästä harjoitustyöhönsä kuvia 1980-luvun aikana. Näitä kuvia, joita Ulla Pohjamo käytti väitöskirjassaan, ei ole enää alkuperäisinä saatavissa.¹⁶ Vaakunakylän kuvia ja aluetta koskevia juttuja on löydettävissä Oulun paikallislehtien arkistokappaleista sekä oululaisten yksityisistä arkistoista. Sodan aikaisia valokuvia Toppilansalmen satama-alueesta on säilyneenä jonkin verran.

3.3 Alueen kasvillisuus

Vuoden 2019 luonto- ja maisemaselvityksen mukaan Vaakunanrannan alue on kasvillisuudeltaan puistomaista, tuoretta lehtoa. Puustoa hallitsee hieskoivu, mutta seassa on myös kotipihlajaa, siperiansembraa ja lehtotuomea. Selvityksen mukaan yleisin pensas on vadelma ja muita kasveja nokkonen, lehtovuohen- ja koiranputki, palomaitohorsma ja korpikastikka. Viljelyjäänteinä alueella

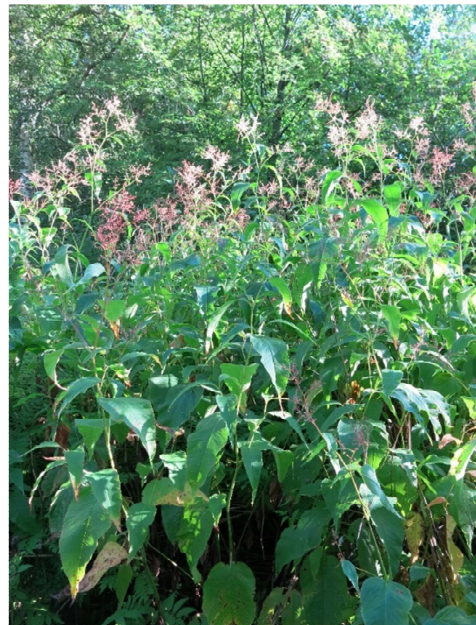
¹⁵ JOKA:n kuvat siirretään Finna.fi -palveluun vuoden 2020 loppuun mennessä.

¹⁶ Oulun yliopiston arkkitehtuurin yksikön yliopisto-opettajan, arkkitehti Özlem Özer-Kemppaisen sähköpostiviesti 26.8.2020. Sähköposti kirjoittajien hallussa.

tavataan kulleroita, isoritarinkannuksia, ruusuja (kuvat 4 ja 5), ruskoliljoja sekä isomaksaruohoja. Lisäksi alueen itäosassa kasvaa viitapihlaja-angervoa.¹⁷

Kuvat 4 ja 5. Vaakunakylälaisten puutarhoista muistuttavat alueella edelleen kasvavat ruusulajikkeet (mm. juhannusruusu, vasen). Kuvituskuvat, M. Hyttinen.

Kuvat 6 ja 7. Muita havaittuja viljelyjäänteitä olivat Ukonhattu (vasen) ja Suomenröyhytatar (oikea). Kuvituskuvat, M. Hyttinen.

Syksyllä 2020 tehdyn havainnoinnin mukaan Vaakunakylän alueella kasvaa vadelman ohella runsaasti punaherukkaa. Alueella on useita selvästi tarkoituksella istutettuja suuria herukkapensaita, joista kasvi on lähtenyt leviämään. Lisäksi alueella kasvaa jonkin verran pihasyreeniä ja lehtikuusta. Viljelykasveina tavattiin jo aikaisemmin mainittujen ohella ukonhattua ja suomenröyhytatarta (kuvat 6 ja 7). Eri kasvilajien sijaintipaikat löytyvät liitteestä 2 (kartta kulttuurikasveista ja muista kulttuurirakenteista). Viljelykasvit ovat jäänteitä 1950-luvulta 1980-

¹⁷ Hartaan- ja Vaakunanrannan luonto- ja maisemaselvitys 2018, 15.

luvulle alueella asuneiden asukkaiden puutarhoista. Kasvien sijaintipaikkoja tutkimalla on mahdollista kartoittaa Vaakunakyläläisten puutarhojen sijainnit sekä puutarha- ja viljelykasvit.

3.4 Arkeologinen inventointi: havaitut rakenteet ja ilmiöt

Alueelta löydettiin kaikkiaan kaksitoista kuoppajäännöstä, joista kahteen liittyi kivi- tai metallirakenteita. Metallirakenteita sisältänyt kuoppa voi olla jäännös saksalaisten rannan tuntumaan sijoittuneesta käymälästä (vuoden 1942 asemakartassa rakennus nro 20). Loput kymmenen kuoppaa, jotka näkyivät painaumina maastossa, ovat todennäköisesti kotitalouksien

Kuvat 8 ja 9. Vasen: Rakennuksenpohja nro 1 Vaakunakylän eteläpäässä. Mahdollisesti osa hevostallia (vuoden 1942 asemakartassa rakennus nro 25). Oikea: Valli nro 1 Vaakunakylän eteläosassa. Puut sijoittuvat vallin kahteen kulmaan. Digitaaliset kuvat nrot 7 ja 8, Oulun yliopisto, arkeologian laboratorio.

jätekuoppia tai tunkioita, joihin on hylätty myös parakkien purkamisen yhteydessä syntynyttä rakennusjätettä. Muita maastossa havaittuja rakenteita olivat kahdeksan rakennuksen pohjaa, jotka erottuivat ympäröivästä maastosta korkeampina kohtina sisältäen kiveä ja tiiltä (kuva 8). Lisäksi alueella havaittiin kuusi valliä tai vallin osaa (kuva 9). Sotilasta Vaakunakylän portilla esittävän valokuvan perusteella parakit oli perustettu maavalleille (kuva 10). Millaisia perustusrakenteita vallien sisällä oli, ei ole tiedossa. Samasta kohtaa 1980-luvulla otetun kuvan perusteella parakkien aliset vallit eivät enää erotu selvästi (kuva 11). Sodan jälkeisellä ajalla parakkeja tiedetään muokatun mm. laajentamalla ja kunnostamalla,¹⁸ ja alla olevan valokuvaparin perusteella niihin on puhkaistu uusia ikkuna-aukkoja (kuva 11).

¹⁸ Pohjamo 2011, 178-179.

Kuvat 10 ja 11. Vasen: Saksalainen SS-alppijääkäri Vaakunakylän portilla 1.9.1942. Lähde: JOKA, kuva JOKAKAL3B:5798. Oikea: Vaakunakylä kuvattuna samasta paikasta vuonna 1981. Pohjamo 2011, 181 kuva alun perin Pirkko Kingelinin vuoden 1981 harjoitustyöstä.

Lisäksi löydettiin alueelle todennäköisesti parakkien purkamisen yhteydessä hylättyä isokokoista metalliromua, rautalava ja kamiina. Kamiina lienee ns. Porin Matti -lämmitysuuni¹⁹, joita käytettiin parakkien lämmityslaitteina Kastor- ja Handol-kaminoiden ohella.²⁰ Lisäksi Vaakunakylän rantatörmältä kartoitettiin kahdet portaat, joista toisen yhteydessä oli säilyneenä puurakenteinen laituri (Liite 2. Kartta kulttuurikasveista ja muista kulttuurijäännöksistä).

3.5 Koekaivaus: jätekuoppa

Yksi jätekuopista (Liite 1, kuopan reunat merkattu sinisillä neliöillä) päätettiin tutkia koekaivauksin. Kohteeksi valikoitui rannan tuntumassa sijainnut ja maanpinnalle painaumanäköinen kuopanne (Ø 3 m), jonka pintakerroksissa oli runsaasti 1970- ja 1980-luvulle ajoittuvaa jättemateriaalia. Kaivaukset aloitettiin raivaamalla kuopan päällä sijainnut pintakasvillisuus (kuva 12).

¹⁹ Rosenlewin Porin konepaja valmisti kaminatyyppejä 1930-luvulta alkaen. <<http://www.porinmatti.fi/#historia>>.

²⁰ Kansallisarkisto (Mikkeli), Puolustusministeri, rakennustoimisto Oulu Hb:1, parakkien kauppakirjajäljennökset 1946-1973.

Kuva 12. Jätekuoppa erottui maastossa loivana painanteena, jonka pinnassa oli 1980-luvulle ajoittuvaa jätemateriaalia. Digitaalinen kuva nro 2, Oulun yliopisto, arkeologian laboratorio.

Tämän jälkeen pintakerroksen löydöt poimittiin talteen yksikkönä 1. Löydöt, kuten metalliset deodorantti- ja suihkepullot, muovipussit, lasipullot, lääkepurkit ja metalliset säilykepurkit, ajoittuvat esineiden tekstien perusteella 1980-luvulle.

Kuopan täyttö kaivettiin lapioin pois yksikkönä 2. Maa-aines koostui hiekan ja saven sekaisesta multamaasta, jossa oli runsaasti kasvien juuria sekä hieman hiiltä. Yksikön yläkerroksesta tuli esille vain muutamia löytöjä ja kaksi betonipalkkia, joiden koko oli 25 x 25 x 40 cm (kuva 13). Palkit eivät muodostaneet rakennetta, vaan ne oli hylätty kuopan täyttöön rakennusjätteenä. Palkit voivat olla esimerkiksi alkuperäisiä parakkien perustuspilareita. Kuopan lounaispuolella oli isohko kivipaasi (kuva 14), joka lienee toiminut astinkivenä. Kiven ja betonipalkkien päällä ja välissä sijainneesta maa-aineksessa havaittiin runsaasti styroxia sekä sementtivalua, jonka toisella puolella oli orgaaniszekoiteista ainesta laattana. Kyse on todennäköisesti eristemateriaalista. Lisäksi kohdasta löytyi paljon kattuhuopaa. Kuopan täytöstä löytyneen jätessäkin sisällä olleesta erittäin likaisesta maa-aineksista otettiin maanäyte, jonka makrofossiilijäänteet analysoi FT Annamari Tranberg. Analyysin tulokset liitetään raporttiin niiden valmistuttua.

Kuvat 13 ja 14. Vasen: Jätekuopan täytössä oli kaksi suorakulmaista betonipalkkia. Oikea: Jätekuoppa syveni keskiosastaan lähes metrin syvyiseksi ulottuen myös kaivettua laajemmalle alueelle. Kuvassa etualalla lounaisseinämässä sijainnut astinkivi ja toinen täytön betonipalkeista. Digitaaliset kuvat nrot 5 ja 6, Oulun yliopisto, arkeologian laboratorio.

Kuvassa 14 näkyvästä kuopan keskikohdasta alkoi tulla huomattavan paljon esinelöytöjä tunkiokerroksen muuttuessa entistä likaisemmaksi. Kuoppa näytti myös levenevän kaivettua laajemmalle alueelle. Koska tutkimuksiin varattu aika oli lopussa, kaivaminen lopetettiin hieman alle metrin syvyyteen, vaikka täyttökerros jatkui tätäkin syvemmälle. Kuoppa peitettiin jätesäkillä odottamaan mahdollisia lisätutkimuksia ja lapioitiin umpeen kaivetulla maalla. Tehtyjä löytöjä olivat posliinikuppien- ja lautasten osat, kahvilusikat, muovilelut ja -kamat, marmorikuula, punasavisten kukkaruukkujen sirpaleet, kirkas ikkuna- ja esinelasi, lasipullot, napit, hammasharja, lääkepullot ja pillerirasiat, eläintenluut (ruokajäte), naulat ja erilaiset rauta- ja metalliesineiden jäänteet.

Kuopan astinkiven ja rakennusjätteen, eristeiden, kattohuovan ja betonipalkkien, perusteella paikalla on alun perin sijainnut rakennus, jonka poisurun myötä kohtaan muodostunutta kuoppaa on alettu käyttää tunkiona. On myös mahdollista, että rakennus tai osa siitä on ollut pystyssä vielä jätekuopan käytön ajanakin. Kuopan täyttäminen on löytyneiden esineiden perusteella voinut alkaa aikaisintaan 1950-luvulla, mutta todennäköisemmin vasta 1960-luvulla. Kuopan käyttäminen tunkiona on jatkunut pitkään, aivan Vaakunakylän purkamiseen saakka, minkä osoittaa kuopan pintakerroksen 1980-luvulle ajoittuva roska-aines.

4. Alueen arkeologinen potentiaali ja tutkimuksellinen merkitys

Alueen inventointi osoitti alueella olevan vielä runsaasti 1940-luvulla pystytettyjen parakkien perustusten jäännöksiä sekä sodan jälkeisten asukkaiden käyttämiä jätekuoppia. Alueen ja sen asukkaiden historia, jonka luultiin tulleen täydellisesti poispyyhityksi 1980-luvulla suoritettun

purkutyön myötä, on inventoinnin ja koekaivauksen perusteella edelleen arkeologisesti tavoitettavissa. Tulos vielä toistaiseksi olemassa olevasta arkeologisesta tutkimuspotentialista on merkittävä, koska säilyneiden asiakirja-aineistojen avulla ei ole enää mahdollista selvittää alueen ja sen asukkaiden historiaa. Lisäksi arkeologinen lähdemateriaali, jota voidaan kutsua myös materiaaliseksi muistiksi, mahdollistaa alueen historian ja sen asukkaiden elämän tutkimisen näkökulmasta, johon ei asiakirjalähteiden eli ns. virallisen historiankirjoituksen kautta päästä.

Vaikka alueen menneisyydellä on synkkä leima sen ollessa konkreetti muistuma Jatkosodan aikaisesta aseveljeydestä saksalaisten kanssa sekä huono-osaisten kaupunkilaisten asuinpaikasta, on hyvä muistaa, että alue tapahtumineen ja asukkaineen on osa Oulun kaupungin historiaa ja kehitystä. Vuoden 2025 asuntomessurakentaminen tulee hävittämään viimeisetkin merkit Vaakunakylästä ja sen menneistä asukkaista. Jos aluetta ei tutkita arkeologisesti ennen maanrakennustöiden aloittamista, on vaarana alueen historian täydellinen unohtuminen.

Oulussa, 6.10.2020

Marika Hyttinen

Tuuli Matila

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Arkistolähteet

Journalistinen kuva-arkisto (JOKA), Museovirasto

<https://joka.kuvakokoelmat.fi/>

Kuva: JOKAKAL3B:5798

Kansallisarkisto (KA), Mikkeli

Puolustusministeri, rakennustoimisto Oulu Hb:1, parakkien kauppakirjajäljennökset 1946-1973.

Oulun kaupunginarkisto (OUKA)

Majoituslautakunta Ha:1, saksalaisten kanssa tehtyjä majoitussopimuksia 1941-1944

Vuokrasopimus ja asemapiirros majoitustarkoituksiin pystytettävästä parakkikylästä Hietasaari, Toppilan salmen rajoittajamana rautatiesillasta etelään.

Kirjallisuus

Hartaan- ja Vaakunanrannan luonto- ja maisemaselvitys 2018. Maisema-arkkitehtitoimisto

Näkymä Oy, Plaana Oy & Nantas Oy. Oulun kaupunki, Oulu.

Luettavissa:

https://www.oukapalvelut.fi/tekninen/Suunnitelmat/Projektikortti_2019.asp?ID=1280%20

Hautala, Kustaa 1976. *Oulun kaupungin historia IV, 1856–1918*. Oulun kaupunki, Oulu.

Mikkola, Kalevi 2017. *Parakkeja ja piikkilankaa. Saksan armeijan rakentamiseen liittyvä toiminta*

Rovaniemen seudulla 1940-1944. Lapin maakuntamuseon julkaisuja 18. Verkkojulkaisu 2017.

Luettavissa: <https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=8100cbe5-70b3-40a6-b94e-69432a98b777>

Mäkinen, Kaisa 2020. *Lundmanin huvila* (Hietasaarentie 7). Rakennushistoriaselvitys, Oulun

kaupunki. Sweco-ympäristö Oy, Oulu.

Luettavissa: <http://oulu.ouka.fi/tekninen/Suunnitelmat/Projektikortti.asp?ID=1280>

Niskala, Kaarina 1999. *Toppilan maankäytön historia: Toppilansalmen alueen rakentaminen ja*

toiminta vuodesta 1724 nykypäivään. 2. painos. Oulun kaupunki, keskusvirasto,

suunnittelupalvelut 1997, Oulu.

Niskala, Kaarina 2005. "Oulu varuskuntakaupunkina – rakennusten tyylit ja tarinat". Teoksessa

Hiltula, K. & Vahtola, J. (toim.), *Oulu varuskuntakaupunkina*. Pohjan prikaatin kiltä, Oulu.

Pohjamo, Anne 2011. *Esikaupunki moniäänisenä kulttuuriperintönä – Oulun Hietasaari*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto. Taidehistorian seura ry., Helsinki.
Luettavissa: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/43115>

Roudasmaa, Stig 1981. *Oulun varuskunnan historia*. Oulun historiaseura, Oulu.

Westerlund, Lars 2008. *Saksan vankileirit Suomessa ja raja-alueilla 1941-44*. Tammi, Helsinki.

Internet

Porin Matti -tulisijan tuotesivusto.
<<http://www.porinmatti.fi/#historia>>

Oulun kaupunki, Hartaanselänranta, Oulun asuntomessualue 2025.
<<https://www.ouka.fi/hartaanselanranta>>

Timo Meriluodon vanhat kartat -sivusto.
<<https://timomeriluoto.kapsi.fi/>>

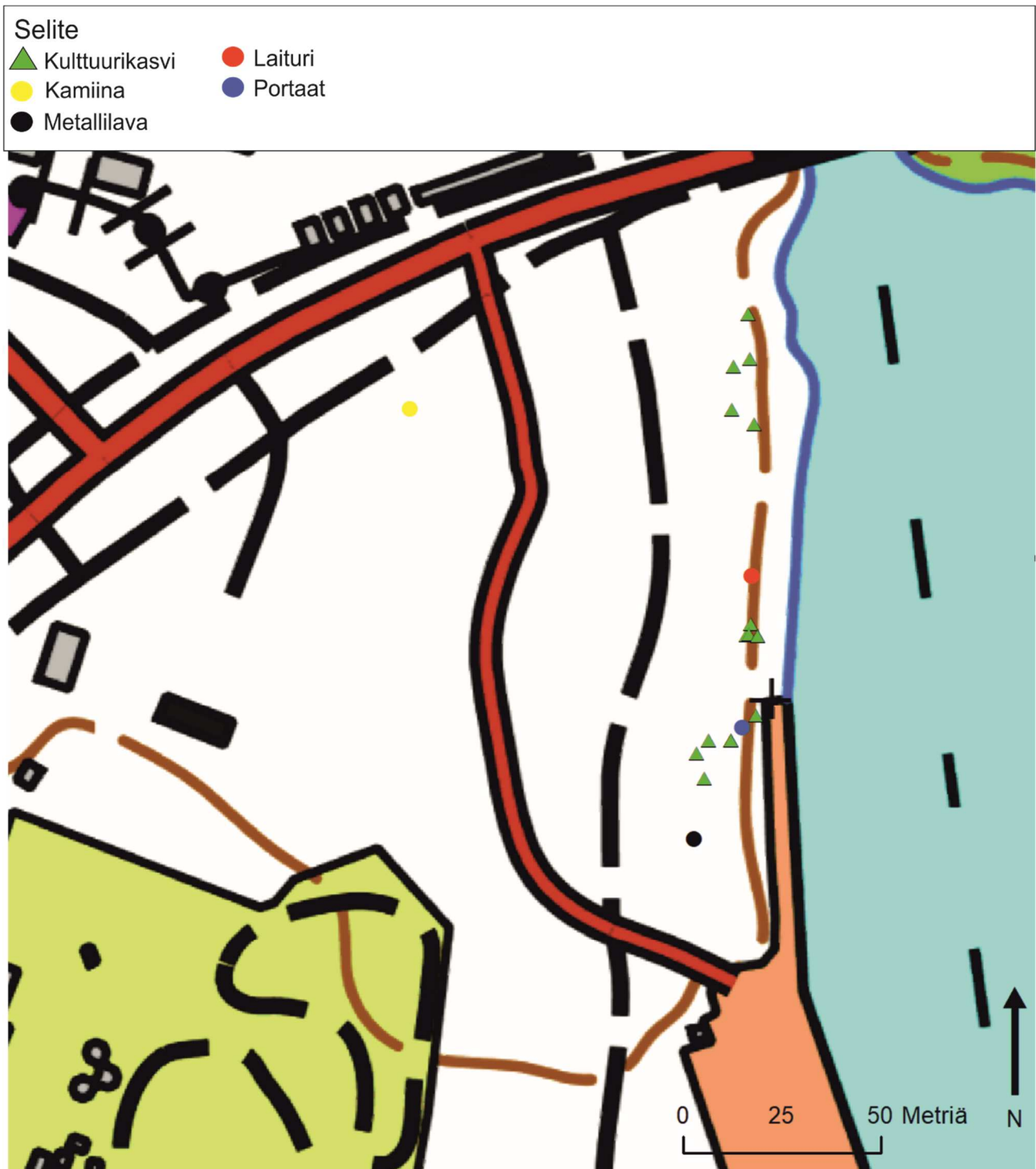
LIITE 1.

Kartta maastosta havaituista rakennusten pohjista ja kuoppajäännöksistä.

LIITE 2.

Kartta kulttuurikasveista ja muista kulttuurijäänöksistä.

LIITE 3.

Oulu, Hietasaari, Vaakunakylän arkeologiset tutkimukset 2020 (Vaky-20)

Digitaalisten kuvien luettelo

Kuvaaja: M. Hyttinen

Kuva-nro	Kunta	Kohde	Aihe	Kuvaussuunta	Pvm	Vuosi
1	Oulu	Vaakunakylä	Inventointi, kuoppajäännös nro 6.	Koilliseen	28.8.	2020
2	Oulu	Vaakunakylä	Inventointi, Vaakunakylän rannan puupaalutusta.	Pohjoiseen	28.8.	2020
3	Oulu	Vaakunakylä	Koekaivaus, kuoppajäännös nro 6 puhdistetuna kasvillisuudesta.	Pohjoiseen	3.9.	2020
4	Oulu	Vaakunakylä	Koekaivaus, kuoppajäännös nro 6, täyttökerros alkaa.	Itäkoilliseen	29.9.	2020
5	Oulu	Vaakunakylä	Koekaivaus, kuoppajäännös nro 6, lopetustaso (täyttökerros jatkuu kaivettua syvemmälle).	Itään	29.9.	2020
6	Oulu	Vaakunakylä	Koekaivaus, kuoppajäännös 6, betonipalkki.		29.9.	2020
7	Oulu	Vaakunakylä	Inventointi, rakennuksen pohja nro 1, Vaakunakylän eteläpää.	Luoteeseen	30.9.	2020
8	Oulu	Vaakunakylä	Inventointi, valli nro 8, Vaakunakylän eteläosa.	itään	30.9.	2020
9	Oulu	Vaakunakylä	Invenointi, rakennuksen pohja nro 8 ja istutettu herukkapensas, Vaakunakylän pohjoisosa.	Luoteeseen	30.9.	2020
10	Oulu	Vaakunakylä	Invenointi, Hietasaari, Vaakunakylän alue.	Kaakkoon	30.9.	2020
11	Oulu	Vaakunakylä	Inventointi, kamiina kuoppajäännösten nrot 10-12 lähellä.		30.9.	2020
12	Oulu	Vaakunakylä	Inventointi, portaat rantaan Vaakunakylän eteläpäässä.	Koilliseen	30.9.	2020
13	Oulu	Vaakunakylä	Inventointi, portaat ja laituri rannassa, Vaakunakylän keskiosa.	Itään	30.9.	2020
14	Oulu	Vaakunakylä	Inventointi, Kupittaaan saven tiili, irtolöytö maassa.	Lähikuva	30.9.	2020
15	Oulu	Vaakunakylä	Inventointi, kuoppajäännös nro 2, jossa metallirakenteita.	Lounaaseen	30.9.	2020
16	Oulu	Vaakunakylä	Inventointi, Vaakunakylän alue.	Länteen	30.9.	2020
17	Oulu	Vaakunakylä	Inventointi, Vaakunakylän alue ja saksalaisten rakentama silta.	Länsiluoteeseen	30.9.	2020